

ROMÁNIA KISEBBSÉGI POLITIKÁJA

AZ UTOLSÓ IDŐK ESEMÉNYEI azt a benyomást keltik, mintha Románia kisebbségi politikájában változás állana be s a kisebbségek sorsa, amely eddig — bármit mondjanak is a román politikusok — nem volt kielégítő, jobbra fordulna.

A VILÁGHÁBORÚ ELŐTT Románia Európa egyik legerősebb nemzeti állama volt: pár százezer zsidón kívül számbavehető kisebbségei nem voltak. E helyzetét megváltoztatták a békeszerződések: az állam területe kétszeresénél is nagyobb lett, lakossága csaknem háromszorozódott, de a tiszta román elem hetven százalékra süllyedt és a többi harminc százalékot különböző kisebbségek töltik ki. E nagy területi és népességi gyarapodás túlnyomóan hazánk rovására történt, melynek földjéből 103.093 km² területet és népéből 5,257.467 lelket, közöttük 1,700.000 magyart csatoltak Romániához a békeszerződések.

Románia nemzeti államból nemzetiségi, kisebbségi állammá lett.

Fontos e hatalmas számok ismerete, mert ezen fordul meg Románia kisebbségvédelmi kötelezettsége. Mint 1878-ban a berlini kongresszus a román állam függetlenségének elismerését a zsidók egyenjogúságának megadásához kötötte, úgy a kisebbségi szerződés eredeti bevezetése szerint a világháború után újonnan alkotott vagy területi nagyobbodást élvező államoknak, közöttük Romániának is függetlenségét és területi nagyobbodásának elismerését a békeszerződések a kisebbségek jogának tiszteletben tartásától tették függővé.

Abban a jegyzékben, amelyet a konferencia elnöke, Clemenceau 1919 június 24-én, az első kisebbségi szerződés kötésekor intézett Paderewskihez, az újonnan szervezett lengyel köztársaság elnökéhez, ezt írta: Lengyelország — itt természetesen erről az államról volt szó — azokon a területeken nagyszámú lakost nyert, „kik más fajú nép nyelvét beszélik, mint azok, kiknek uralma alá jutottak; de e népeket hosszú évek ellenségessége választotta el egymástól. Mi (a békekonferencia) azt reméljük, hogy e népek könnyebben megbékélnek új helyzetükkel, ha tudják, hogy minden jogtalan bánásmód és elnyomás veszélyével szemben kellő védelemben fognak részesülni; sőt e garanciák tudata már egymagában hozzájárul majd a mindenki által óhajtott kiengesztelődéshez“. Ezek az általános, elvi kijelentések Romániára vonatkozólag a román kisebbségi szerződés bevezetésében úgy hangzottak, hogy tekintettel Románia nagy területi nagyobbására, továbbá

arra, hogy Románia saját jószántából, „de sa propre volonté“ vállalta, hogy úgy régi, mint új területeinek lakossága számára faji, nyelvi és vallási különbség nélkül biztosítja a „szabadságot és igazságosságot“, tekintve ezt a „jósándékot“, mégis kötelezte a békekonferencia, hogy szerződésileg is vállalja kisebbségeinek védelmét.

A romániai kisebbségek védelmének nemzetközi alapját ez a területi nagyobbodás és kisebbségi védelem kölcsönösségén alapuló kötelezettség alkotja.

De mielőtt a kisebbségi szerződés létrejött volna, egy másik kisebbségvédelmi kötelezettséget vállalt az új állam románságának az a része, amely a legnagyobb terület és legnagyobb kisebbség unióját mondta volt ki a régi kis román királysággal: az erdélyi románság gyulafehérvári határozatai voltak ezek, melyeknek harmadik szakaszában ez állt:

„Teljes nemzeti szabadság az együttlakó népek számára. Mindenük népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzatához saját anyanyelvén, saját igazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nép népességének számarányában nyer jogot.

Egyenlő jog és teljes felekezeti autonóm szabadság illeti meg az állam összes egyházait.“

Ami az írott betűt illeti, úgy látszott, mintha a romániai kisebbségek jogai és azok védelme biztos alapokon nyugodnának. A valóságban azonban mindez, szerződés és határozatok nem nyújtottak semilyen védelmet számukra. A gyulafehérvári határozatok egyáltalában nem statuálnak jogot, azok egy forradalmi népgyűlés kívánságai, amelyek egy jogalkotás irányát szabhatnák meg és kötniök kellett volna erkölcsileg azokat, akik csinálták, az erdélyi román nemzeti pártot s annak utódát, a nemzeti parasztpártot; de mikor e pártok 1928-ban kormányra kerültek, nem tettek semmit a kívánságok megvalósításának érdekében. A kisebbségi szerződés rendelkezései viszont keretet képezhetnek egy jogalkotás számára, amelyet a hazai törvényhozásnak kellett volna kitöltenie. Egy nemzetközi szerződés csak azokat köti, akik kötötték, a szerződő feleket, a szerződő államokat; a kisebbségek a szerződéseknek nem jogalanyai, hanem tárgyai, róluk szó van bennük s a népszövetségi eljárásban nem panaszosok, hanem csak informátorok.

Arra, hogy a kisebbségek jogvédelemben részesülhessenek, jogaik statuálására van szükség, de ezt Románia eddig nein tette meg, a Kisebbségi Szerződés által nyújtott keretet nem töltötte ki, a kisebbségek jogát nem kodifikálta. „A politikai pártok keserű küzdelmei“ — írta pár héttel ezelőtt a „Times“-ben Silviu Dragomir professzor, az újonnan kinevezett kisebbségi fő kormánybiztos — „nem engedtek alkalmat és időt, hogy alkotmányos rendelkezésekkel biztosítsuk a kisebbségek jogait.“ A valóság azonban az, hogy az új román állam megalakulása óta két alkotmányt szerkesztettek. Az elsőt 1923-ban, mikor a kisebbségek heves küzdelmet folytattak jogaik elismerése végett, de csak ígéretet kaptak, hogy nyelvhasználati jogukat szabályozni fogják. Persze ez sohasem történt meg. Egy másik alkotmány jött létre ez év kora telén, most már a törvényhozás mellőzésével:

ez is hallgat a kisebbségekről. Emellett nincs Európában egy másik állam, amely oly tömegesen gyártotta volna a törvényeket, mint Románia, melyek a románok minden életviszonyát szabályozták. Csak a kisebbségi jog kodifikálására nem ért rá a parlament. Egyedül a Kisebbségi Szerződésben formulázott jogegyenlőséget iktatták mindkét alkotmányba, melynek a maga általánosságában semmi értéke nincs, ellenben hoztak törvényt közoktatásról, egyházakról, nemzeti munkavédelemről, amelyek mind tele vannak a kisebbségeket sértő jogegyenlőtlenséggel.

A jogi rendezés e hiányának megfelelt a kisebbségek tényleges helyzete. „Ilyenformán“ — írja angol cikkében Silviu Dragomir, az új kisebbségi fő kormánybiztos s öneki tudnia kell — „évről évre új és új problémák halmozódtak fel a kisebbségekkel és jogos igényeikkel szemben. Megoldásuk folyton késett, részben a kisebbségi politika egységes felfogása, részben bátorság hiánya és választási pártérdekek miatt.“

Most, húsz év múlva, úgy látszik, változás készül Romániában.

Ez ÉV AUGUSZTUS ELSŐ NAPJAIBAN az európai sajtó egy Bukarestből eredett „nemzetiségi státútumot“ közölt. A londoni „Times“ bő kivonatban ismertette annak szerinte „nagyon liberális“ rendelkezéseit, melyek eredete, a lap tudomása szerint, még a Goga-kormány idejére nyúlik vissza. Viszont a magyar „Pester Lloyd“ óvatosan megjegyezte, hogy a „státútumot“ nem a hivatalos román távirati ügynökség ismertette s azt felelősség és kommentárok nélkül közölte.

A „státútummal“ kapcsolatosan csakugyan sajtóságos jelenségek vetődtek fel a román sajtóban. A hivatalos lap, a „Monitorul Oficial“ augusztus 4-1 számában két kisebbségi vonatkozású közlemény jelent meg: a lap első oldalán egy királyi rendelet, egy „decret regal“, amely egy kisebbségi fő kormánybiztosság működési szabályzatát tartalmazza; a lap vége felé járó egyik oldalon pedig egy minisztertanácsi jegyzőkönyvet találunk, amely azt a 28 paragrafust foglalja magában, amelyet Bukarest az európai sajtóval mint „kisebbségi státútumot“ közölt.

Az előbbi, a kormánybiztosság szabályzatát, közlés végett pár nap múlva átadták a romániai sajtónak is, de a minisztertanácsi jegyzőkönyv kisebbségi rendelkezéseit, amelyek — mint mondom — külföldön mint kodifikált kisebbségi törvények szerepeltek, a romániai sajtó a katonai cenzúra tilalma folytán heteken, sőt hónapokon át nem közölhette, úgyhogy azokról a nagyközönség, amelynek csak kis része olvassa a hivatalos lapot, tudomással nem bírt. Október végén aztán imitt-amott felbukkant s a „Magyar Kisebbség“ egész terjedelmében közölte.

Mégis e pillanatban végeredményképpen e két sajtóságos közlésen nyugszik a romániai kisebbségek jogának belső állami rendezése és védelme.

A FŐKORMÁNYBIZTOSSÁG SZERVEZÉSE nem új esemény a román politikai életben. A múltban liberális, nemzeti parasztpárti és

Iorga-kormányok állítottak fel hasonló szerveket államtitkárság neve alatt, anélkül hogy hatáskörüket részletesen megállapították volna és hogy valamelyikük eredményt is mutatott volna fel. A nemzeti paraszt-párti államtitkársághoz annak idején, a húszas évek végén sok reménység fűződött, mert azt a látszatot keltette, mintha Pop Ghitának szándéka lett volna a kisebbségi jog kodifikációja. De semmi sem történt.

A magyarság az egész államtitkárságot nem nagy bizalommal nézte. Mikor 1932-ben a Iorga-kormány Brandsch Rudolfot, a hírhedt magyarfaló szászt, akit azóta a szászok is mint nemzetárulót kiközösítettek és aki azóta eltűnt az erdélyi közéletből, kinevezte kisebbségi államtitkárnak, a magyar párt, valami román sajtópletykával foglalkozva, nyilatkozatot tett közzé, amelyben ezt írta:

„A magyar pártban olyan nézet alakult ki, hogy a kisebbségi államtitkárság, mint politikai és parlamenti felelősséggel bíró megbízatás több mint egy évi fennállása alatt a kisebbségi kérdésnek még csak részleges megoldását sem segítette elő. Minthogy a kisebbségi államtitkárságnak már csak pusztá létezése is úgy belföldön, mint a külföldön ezzel ellenkező látszatot keltett, megfontolandó, hogy annak jelenlegi formájában való fenntartása nem árt-e többet, mint használ a kisebbségi problémának.“

E kijelentéshez még hozzáfűzte, hogy „a magyar közvélemény amellet az állás jelenlegi viselőjével szemben eddigi politikai magatartása miatt indokolt bizalmatlansággal is viseltetik.“

A jelenlegi szervezetnek — nem szólva az állás mai viselőjéről — nincsenek nagy ambíciói, a kodifikálást — már amilyet — elvégezte a minisztertanács huszonnyolc pontja. De az új főkormánybiztosság nem is adminisztratív, hanem csak felügyeleti hatóság, amely, mint a szabályzat mondja, „felügyel a törvényhozási és közigazgatási intézkedéseknek a kisebbségekkel szemben történő pontos, egységes és méltányos alkalmazására“; amellet tanulmányozza a kisebbségek életével kapcsolatos kérdéseket és illetékes helyeken előterjesztéseket tesz a szükséges megoldásokat illetőleg, maga azonban, úgy látszik, semmit sem old meg.

Hogy e működésében milyen irányelvek vezessék a kormánybiztosságot, arra vonatkozólag a szervezeti szabályzat tartalmaz bizonyos rendelkezéseket, amelyeket a kormánybiztosság „szem előtt kell, hogy tartson“ s itt kapcsolódik a kisebbségi rendezésbe az a bizonyos „statútum“, miniszteri jegyzőkönyv, amelynek huszonnyolc szakasza „normákat“ sorol fel, amelyek — mint a jegyzőkönyv mondja — „irányítani fogják a minisztériumoknak, hatóságoknak és közszolgálati ágaknak azokat az intézkedéseit, amelyek a kisebbségekkel függenek össze“ s amelyek a szabályzat mellett irányítóul szolgálnak a kormánybiztosság számára is.

A szabályzat erre vonatkozó pár szakasza — a többi a kormánybiztosság szervezéséről szól — már meglévő jogszabályokat, a kisebbségi szerződés, az alkotmány és néhány érvényben lévő törvény paragrafusát ismétli meg kritikátlanul, anélkül hogy szerzői utána gondoltak volna, hogy azok életképeseknek bizonyultak-e és egyáltalában van-e értelmük vagy nincs? A jegyzőkönyv huszonnyolc szakasza hasonló

tartalmú, de magába foglal néhány olyan rendelkezést is, amely valóban értékes, ha megvalósítják.

A szabályzat első két szakasza a tizenkilencedik század írott, liberális alkotmányainak semmi praktikus jelentőséggel nem bíró kijelentéseit tartalmazza.

Az első szakasz azt rendeli, hogy a kormánybiztosságnak gondja legyen arra, hogy „az összes románok etnikai származására és vallásra való tekintet nélkül legyenek kötelesek a hazát életük értelmének legértékesebb alapjául felfogni.“ Az új, 1938-i alkotmány fellengős és elég értelmetlen követelménye ez. Mit jelent ez egy jogrendszerben? Hogyan lehet „az élet értelmének“ ezt az „alapját“ az egyes polgárban felfedezni és ellenőrizni s mit csinál a kormánybiztos, ha felfedezi, de nem találja elég értékesnek? Érdekes, hogy az utasításból hiányzik az alkotmány illető szakaszának az a további rendelkezése, amely megkívánja, hogy minden állampolgár „köteles magát a haza területi épségének, függetlenségének és méltóságának védelmében feláldozni“.

Az utasítás második szakasza a polgárok jogegyenlőségét mondja ki. Kimondta ezt a kisebbségi szerződés is. Húsz éven keresztül volt ez a rendelkezés Romániának nemzetközi szerződésbe és saját alkotmányába foglalt félremagyarozott kötelezettsége. Félremagyarozták azzal, hogy a kisebbségeknek adott jogok privilégiumot képeznének a jogegyenlőség sérelmére; hogy privilégium az, ha a kisebbségi személy saját nyelvét akarja használni a hatóságok előtt, mikor minden állampolgár egyenlően beszélhet az állam hivatalos nyelvén és privilégium, ha kisebbségi iskolába akarja járatni gyermekét, holott járathatja állami román iskolába, amelybe a román gyermek is jár. Nem vettek a kormányok saját jogtudósukról, Dascovici egyetemi tanárról tudomást, aki megírta, hogy „a kisebbségi szerződés kivételes uralmat állapít meg a kisebbségek érdekében, amely túlmegy és kiegészíti azokat az egyéni jogokat, amelyek egyformán és egyenlően vannak elismerve minden állampolgár számára a modern alkotmányokban“.

A szabályzat némiképp erre az álláspontra helyezkedett. Harmadik szakasza szerint „az érvényben lévő törvények nyelvre, fajra és vallásra való tekintet nélkül az összes román állampolgároknak azonos polgári és politikai jogokat, ugyanazon bánásmódot és ugyanazon garanciákat biztosítják“ s ennek folyományaként — „drept consetinja“ — pontokban sorolja fel azokat a sajátos jogokat, amelyek külön jogállást biztosítanak a kisebbségek számára, amelyekre csak nekik, a kisebbségeknek van szükségük. Ezt mindenütt kiegészítik a minisztertanácsi jegyzőkönyv paragrafusai.

A szabályzat első intézkedése az anyanyelv használatáról szól, úgy amint a kisebbségi szerződés azt megállapította: román állampolgár nem korlátozható magán- vagy közgazdasági viszonyaiban, vallás-gyakorlása közben, sajtóban és nyilvános gyűléseken anyanyelvének szabad használatában; a törvényhozás megállapíthatja az állam hivatalos nyelvét, de a hatóságok előtt a kisebbségeknek könnyítésben kell részesülniök.

Érvényes jog kellett volna, hogy ez legyen Romániában az elmúlt húsz év alatt, melyet azonban a hatóságok akkor vettek tekintetbe,

mikor jól esett nekik. A kisebbségek legtöbbször nemcsak a hatóságok előtt, nemcsak a nyilvánosság színterén voltak korlátozva anyanyelvük használatában. Erdélyben megszámlálhatatlan sok rendelet jelent meg, amely eltiltotta a hivatalokban megjelent feleknek, iskolásgyermkeknek a tanórák közötti szünet alatt az anyanyelven történő beszélgetést. Hogy milyen volt a hatóságok felfogása, legjobban illusztrálja Dobrescu Aurél erdélyi tartományi főnöknék egy 1930 április 7-én kiadott rendeleté, amelyben azt mondja: „Tekintettel arra, hogy ezideig nincs olyan törvény, amely a megyei és községi tanácsok tanácskozásai alatt megengedné a kisebbségi nyelvek használatát, elrendelem, hogy a jövőben ezeknek a testületeknek a tanácskozásai csak román nyelven folyhatnak; tehát semmi indokolással sem engedhető meg, hogy más, mint az állam hivatalos nyelvén nyilatkozatok hangozzanak el, bizottsági tagok felvilágosítást kérjenek vagy adjanak, avagy az ülésről jegyzőkönyvet vegyenek fel“.

E tekintetben a mostani, új rendelkezések folytán zavaros helyzet állhat be. A miniszteri jegyzőkönyv 13. szakasza szerint a községi tanácsok kisebbségi tagjai használhatják anyanyelvüket, de az 1938 augusztus 14-én, tehát később megjelent közigazgatási törvény ezt megszorítva, csak azokban a községekben engedi meg, amelyekben az illető kisebbségi nemzet többségben van s ezekben is a kisebbségi nyelven történő felszólalást azonnal románul kell tolmácsolni. Melyik rendelkezés fog érvényesülni: a kisebbségi szabályzaté vagy a közigazgatási törvényé?

Elrendeli a jegyzőkönyv, hogy a kisebbségi területeken működő tisztviselők kötelesek az illető kisebbségi nyelvet ismerni s azon járásokban, amelyekben faji, sőt vallási kisebbségek „tekintélyes számban“ élnek, a „primär“ vagy helyettese a kisebbségek közül fog kineveztetni. Persze az, hogy a „tekintélyes szám“ mennyi, az a hatóságok önkényétől függ. Nincs jogegyenlőség a községi tanácsok jegyzőkönyveinek nyelve tekintetében, amelyeket egyedül román nyelven kell vezetni, holott a háború előtti magyar nemzetiségi törvény szerint — amelyet az első román kormányzat, a „consiliu dirigent“ Erdélyben érvényben tartott — az ilyen jegyzőkönyveket hasábosán magyar és nemzetiségi nyelven kellett írni. A hatóságok levelezése szintén kizárólag román lesz; kisebbségi felek nyújthatnak be kérvényeket a hatóságokhoz anyanyelvükön, de e jogot illuzóriussá teszi az, hogy a beadvány hitelesített fordítását mellékelni kell. Honnan vegyen a szegény magyar falusi ember fordítót a faluban s honnan vegye a pénzt a fordításhoz és hitelesítéshez?

Ezzel kapcsolatban felvetődik egy kérdés: nincs féléve, hogy az augusztusi rendeletek megjelenése előtt, február 23-án, mindjárt a diktatórikus kormányzat életbeléptekor, az erdélyi hatodik hadtestparancsnokság, amely Erdély kormányzatával bízott meg, rendeletet adott ki, amely közvetlenül az ostromállapot kiterjesztéséről szólt, de nagy részében a kisebbségi jogok használatáról intézkedett. Ezt a rendeletet azóta sem vonta vissza senki, érvényben van ma is. Ennek a rendeletnek három szakasza így szól:

„11. §. Hivatalos és közzintézményeknél tilos a köztisztviselők részéről a hivatalos nyelven kívül más nyelv használata.

12. §. Társas gépkocsikon, vagy villamosokon az állomások bejelentése csak a hivatalos nyelven történhetik.

13. §. Kikiáltók és árusok nyilvános helyen csakis a román nyelvet használhatják) hasonlóképpen mindenféle kiragasztott reklám csak román nyelvű lehet.“

Melyik rendelet van most érvényben, melyikhez tartsa magát a magyar?

A jegyzőkönyv 18. szakasza engedélyt ad, hogy az újságok és időszaki nyomtatványok a helység vagy város nevét, ahol megjelennek, a román elnevezés mellett a kisebbségi nyelven is megjelöljék s a közlemények szövegében egyedül a kisebbségi elnevezést használják a földrajzi neveknél. E rendelkezés magyarázata az az ismert tény, hogy a román kormányok fokozatosan eltiltották a földrajzi megjelölések kisebbségi nyelven való használatát s néha teljesen eltorzított és idegenül hangzó, máskor alig megkülönböztethető román nevek használatát tették kötelezővé.

A minisztertanácsi jegyzőkönyvnek még egy szakasza, a 25-ik, foglalkozik a nyelvhasználattal, amely elrendeli, hogy „a kereskedelmi cégtáblákat román nyelven kell megszövegezni; a kisebbségek saját nyelvükön is írhatják, de csak azonos betűkkel és terjedelemben“. E kicsinyes rendelkezés magyarázata az, hogy Romániában a címtáblák után illeték fizetendő; régebben a tiszta román és vegyes nyelven szövegezett címtábla után egyszeres, a kisebbségi nyelvűek után nyolcszoros illeték. Ezt az állapotot megváltoztatta a fentebb idézett hadtestparancsnoki rendelet, amely szerint „az összes kereskedelmi cégek, bankok, iparvállalatok, más vállalkozások és szabadfoglalkozásúak cégtáblái román nyelvre és pedig helyes román nyelvre írandók át.“ Hogy ebben az összevisszaságban melyik rendelkezés fog érvényesülni, azt a jövő fogja megmutatni.

A szabályzat második pontja elismeri a kisebbségek jogát, hogy vallásos, jótékonyági és szociális intézményeket létesíthessenek és mindenféle tan- és nevelőintézetet tarthassanak fenn, amelyekben „saját nyelvüket szabadon használhatják“. Ez a rendelkezés a kultusz- és a magánoktatási törvényekre utal, ami bizonytalanná teszi hatályát. E két törvény ugyanis a kisebbségi nyelvek használatát erős korlátok közé szorítja azáltal, hogy elrendeli, hogy a kisebbségi elemi és középiskolákban és teológiai intézetekben az úgynevezett „nemzeti tárgyakat“, a román nyelvet, irodalmat, történelmet, földrajzot és alkotmánytant román nyelven kell tanítani, ami az iskolákban annyi óraszámot vesz igénybe, hogy az anyanyelven tanítandó tárgyakra alig marad idő.

Elasztikus rendelkezés az is, amelyik azt mondja, hogy „a nagy mértékben kisebbségek által lakott helységeken“ a kormány „minden könnyítést meg fog tenni, hogy a gyermekek az állami elemi iskolákban saját nyelvükön tanulhassanak“. Hogy ez mennyire valósul meg, azt a jövő dönti el. Eddig éppen az ellenkezője történt. Nemcsak következetesen helyeztek csak románul tudó tanítókat a kisebbségi vidékek, különösen a székelyföld iskoláiba és sorvasztották el a párhuzamos kisebbségi osztályokat, hanem megszervezték az úgynevezett „kultúrzónákat“, amelyek célja egyenesen a kisebbségi gyermekek

elrománosítása. Ezek most is fennállanak és kétséges, hogy egyáltalában megszűnnek-e, mert állítólag rendeltetésük az, hogy — mint annak idején a törvény indokolása mondta — „a nehezebb kulturális és nemzeti munkát végezzék“ s ehhez képest részesülnek a zónabeli tanítók magasabb fizetésben is.

A közoktatással kapcsolatosan két, a kisebbségek életébe csakugyan mélyen belevágó rendelkezést kell, hogy megemlítsünk; mindkettő olyan, hogy egyúttal mutatja, milyen igazságtalanságokat kell a kisebbségeknek elviselniök.

Az állami elemi oktatásról szóló törvény értelmében, „román eredetű szülők, akik elvesztették román anyanyelvüket, csak román iskolába vagy olyan magániskolába adhatják gyermekeiket, amelynek tanítási nyelve román“. Az etnikai eredet hírhedt kutatásának és a névelemzésnek alapja ez a szakasz, amelynek nyomán a magyar gyermekek ezreit kényszerítették román iskolákba. Elég, ha egy gyermekről kimutatják, hogy neve román hangzású, hogy valamelyik szülője, vagy nagyszülője román származású volt, hogy a családot románnak minősítsék s a gyermeket eltítva a kisebbségi iskolától, román állami iskolába kényszerítsék. Egy abszurd elmélet szerint (Iorga) a székelyek román eredetű elmagyarosodott nép, amely visszaramánosítandó s az elmélet nem maradt elméletnek: kultúrzóna, etnikai eredet kutatása, névelemzés a székelyföldön viszi véghez a legnagyobb pusztítást.

S ezt még súlyosbítja a magánoktatásról szóló törvénynek az a rendelkezése, amely szerint a felekezeti, tehát kisebbségi iskolákba csak az illető felekezethez tartozó és ugyanazon nemzetiségű növendék iratható be. A nemzetiségi korlát mellé felállította a felekezeti ellentétet is.

Ennek a sajnálatos, igazságtalan helyzetnek talán véget vet a minisztertanácsi jegyzőkönyv, a statútum 5. szakasza, amely elrendeli, hogy „egyedül azoknak, akik törvény szerint felelősek a gyermek neveléséért (szülő és gyám), van joguk, hogy a gyermek nemzeti hovatartozandóságát megállapítsák és a gyermeket állami, vagy bármilyen felekezeti iskolába beírassák“. Megismétli e szakasz az érvényét veszített felsősziléziai német-lengyel egyezés hasonló rendelkezését, azzal a minden esetre gyanút keltő különbséggel, hogy a román szakaszból elmaradt, ami a felsősziléziaiban benne van, hogy „a szülők nyilatkozatát a hatóság sem kétségbe nem vonhatja, sem felül nem bírálhatja“.

Sajnos, ez az intézkedés csak iskolai térre vonatkozik s nem általános, úgyhogy esetleg nem érvényesül a nemzetiség megállapításánál más fontos alkalmakkor, például népszámláláskor.

Egy közoktatási intézkedés, amelyről még szólni akarunk, az amely elrendeli, hogy az érettségi vizsgát tévő tanulók olyan tanárok előtt vizsgáznak, akik a vizsgázók nyelvét értik. Bizonyítja ez, hogy eddig az a pedagógiai szörnyőség állt fenn, hogy kisebbségi tanulókat idegen intézetekből kirendelt tanárok vizsgáztatták, akik a feleleteket nem is értették s jól-rosszul tolmácsolt, de nem közvetlenül megértett feleletek alapján ítélték. Ez a rettenetes állapot volt az oka annak a töménytelen bukásnak, amelyet évről-évre láthattunk a kisebbségi érettségizők között.

Korrekt intézkedéseket foglalnak magukban, de végrehajtásukat illetőleg kétséges értékűek azok a rendelkezések, amelyek a kisebbségi személyek alkalmazásáról szólnak. A szabályzat harmadik pontja azt mondja, hogy kisebbségi állampolgárok „ugyanazon feltételekkel“ gyakorolhatják a különböző foglalkozásokat, mint a többi polgárok és a miniszteri jegyzőkönyv 12. szakasza szerint állami, megyei vagy községi hivatalokra való alkalmazásnál faji, nyelvi vagy vallási különbözőség akadályt nem képez. Ez világos; nehézség akkor támad, ha összehasonlítjuk az alkotmánnyal, amelynek 27. paragrafusa elrendeli, hogy polgári és katonai hivatalokban román állampolgárok alkalmazhatók, „tekintetbe véve a román nemzet többségi és államalkotó jellegét“, míg a 67. szakasz kimondja, hogy „miniszter csak az lehet, aki már három nemzedék óta román“, ami kizárja, hogy kisebbségi kormánybiztos kisebbségi személy lehessen, lévén az — ha jól tudom — miniszteri rangban. Hogy fogja a gyakorlat mindezt összeegyeztetni! Gondot a jelenben csak azért nem okoz, mert ma a közalkalmazottak között alig található magyar ember.

A szabad foglalkozások terén talán még nagyobb nehézségekhez van és lesz a jövőben is kötvé a jogegyenlőség. A kisebbségeknek e foglalkozási terekről a „nemzeti munkavédelem“, a „numerus valachicus“ és „numerus nullus“ által szándékolt kizárása mind arra irányul, hogy a román fajt a kisebbségek félretolásával előnyben részesítse. A Hivatalos Lap szeptember 27-i száma a nemzetgazdasági miniszter rendelkezését közölte, amellyel 106 vállalatot büntetett meg a román személyzet alkalmazásáról szóló törvény meg nem tartása miatt. Szerepelnek a megbüntetett vállalatok között székelyföldi favállalat, székely paraszti malom, kolozsvári, nagyvárad keréskedők, kisiparosok, fodrászok, akik vétettek, mert magyar alkalmazottaik voltak.

Elismerő megjegyzéssel kísérhetnők a dokumentumok azon rendelkezéseit, amelyek felmentik a tisztviselőket a bosszantó és igazságtalan nyelvvizsgák alól; hisz ezeknek nem volt más célja, mint a kisebbségi tisztviselőknek a szolgálatból való eltávolítása és az állami költségvetés mentesítése a jogtalanul megtagadott nyugdíjak fizetése alól. Sajnos, ennek ma már kevés praktikus jelentősége van, mert a magyar tisztviselőket, nagyobb részben nyugdíjuk megvonásával eltávolították s a román államról alig tétélezhető fel a jogérzéknek az a megnyilvánulása, hogy a már elbocsátott tisztviselőket akár visszavegye, akár nyugdíjban részesítse.

Megdicsérhetjük, hogy az új rend biztosítja a kisebbségi istentiszteletek zavartalanságát, amely tekintetben a román uralom első éveinek elmúlása után nem volt komoly panasz és elkönnyelhetjük az államsegélyek jövőben való pontos kiutalására vonatkozó ígéretet.

Ez nagyjában, amit az új rend a kisebbségek számára ígér.

De van még néhány megjegyzésünk.

Kerestük, de nem találtuk semmi nyomát a kisebbségi szerződésben a székelyek és szászok számára kilátásba helyezett egyházi és iskolai autonómia megvalósítására vonatkozó rendelkezésnek. Húsz éven át egy szó sem esett Romániának e nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségéről s most a „statútum“ is agyonhallgatja.

Próbáltuk, de nem sikerült szabatosan megállapítanunk a szóban forgó okmányok jogi természetét és a kisebbségekre vonatkozó értékét.

A főkormánybiztosságot felállító „decret regal“ a jelenlegi totális, törvényhozás nélküli román államban kétségkívül törvényerővel bír, jogforrás, csakhogy a hivatal szervezésén kívül tartalma nem jogot statuál, hanem megismétli azokat az elveket, amelyek a kisebbségi szerződést alkotják s egy későbbi jogalkotásnak, egy valódi kisebbségi „statútumnak“ keretét képezhetik. Jogszabályszerű rendelkezések vannak a minisztertanácsi jegyzőkönyvben, amelyet Bukarest megtevéstőően „kisebbségi statútum“ gyanánt terjesztett volt Európa sajtójában, de otthon csak mint „jurnale ale consiliului de ministri“-t szerepeltet, amelynek nincs jogalkotó jellege, következésképp nem helyezheti hatályon kívül az érvényben lévő törvények annyi ellentétes, kisebbségellenes rendelkezését. Minisztertanácsi jegyzőkönyvre a kisebbségek nem alapíthatnak jogokat és nem hivatkozhatnak mint jogforrásra; ha pedig azt nem tehetik, hol keressék anyagi jogukat és mire hivatkozzanak? Fordulhatnak hazai bírósághoz, vagy, amire ma már talán senki sem gondol, menjenek a Népszövetség elé?

Fentebb idéztem Silviu Dragomirnak, az újonnan kinevezett kisebbségi főkormánybiztosnak a „Times“-ba, angolok számára írott cikkét. Elmondja abban azt is, hogy Romániának tényleg van kisebbségi problémája, amelyet húsz éven keresztül elhanyagolt, de most egy „új politika“ korszaka nyílt meg, amely meg fogja valósítani a román állam alapvető elvét, tehát valószínűleg a kisebbségek védelmét is. Időre lesz szükség, de az állam haladni fog „eszményeinek megvalósítása felé“.

A kérdésnek ez a magasröptű beállítása a külföldnek szól. Az otthoni sajtóban nem ilyen magasztos a felfogás.

Az a pár román lap, amely érdemesnek tartotta, hogy a kérdéssel foglalkozzék, bagatellizálja a dolgot. Ismétli: hogy a román nép türelmes, természetével nem fér össze az elnyomás gondolata, a kisebbségekkel mindig jól bánt, tehát kisebbségi probléma nincs is. Húsz éven át — írja a kormányhoz közel álló „Curentul“ augusztus 13-i számában — a román állam nemesen bánt kisebbségeivel s ha volt körükben elégedetlenség, az külső bujtogatás eredménye és eredménye a gyalázatosan rossz, korrupt közigazgatásnak, amely nem tesz különbséget román és kisebbségi között, hanem árt mindkettőnek egyformán. „A kisebbségi probléma“ — írja Panphil Seicaru — „nem kiegyenlítődést keres román imperializmus és a kisebbségek fennmaradási törekvése között; a probléma románok és kisebbségek számára ugyanaz: az állami szervekhez való viszonyuk kérdése.“

Ahogy az európai sajtóval közölt „kisebbségi statútum“ Romániában közönséges miniszteriális jegyzőkönyv formájában jelentkezik, úgy zsugorodik a kisebbségek nagy, európai kérdése egyszerű közgazgatási problémává.

Mi nem tudjuk, hogy az a légkör, amelyet a kisebbségi rendelkezések megteremteni hivatva lennének, milyenné fog alakulni? Vannak jelenségek, amelyek enyhülésre mutatnak: a kisebbségi területeken lévő tanítóképzőkben elrendelték a kisebbségi nyelvek tanítását; a

kultuszminiszter elrendelte, hogy az iskoláknál fennálló magyar tagozatokban — különösen hangzik — olyan tanítókat alkalmazzanak, akik tudnak magyarul; megkönnyítette a kisebbségi tanulóknak a felekezeti iskolákba való behatását; engedélyezte a kormány a szatmári Kölcsey-kör és az Erdélyi Gazdasági Egyesület temesi fiókjainak működését s a bihari prefektus huszonkilenc magyar községbe magyar bírót nevezett ki.

Ezzel szemben vannak, sajnós, események, amelyek nyugtalanságot és bizalmatlanságot keltenek. Ok nélkül bezárták a nyomáti unitárius, az állam számára lefoglalták a ditrói római katolikus elemi iskolát; a római kat. egyházmegye tanácsa panaszolja, hogy nem adják meg iskoláinak a nyilvánossági jogot és az állami iskolákban még mindig nem alkalmaznak magyarul tudó tanítókat a magyar párhuzamos osztályokban, stb. stb.

Semmiesetre sem szabad elveszítenünk bizalmunkat. A közzétett kisebbségi okiratok jóakarattal talán segíthetnek valamit azon a helyzeten, amelybe húsz esztendő türelmetlensége juttatta a romániai kisebbségeket.

SZÁSZ ZSOMBOR